

LAWFULNESS OF THE DETENTION OF PERSONS BY POLICE BODIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Kristian Angelov

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, kriso.4114.ka@gmail.com

Abstract: In the paper analyses the power to deprive an individual of his/her liberty and the practical operation of the rights of people detained by the police. The last few years different procedural safeguards have been developed in Bulgaria to reduce the risk of unlawful detention. These safeguards include detainees right to be immediately informed about the reasons for detention and the right to adequate legal assistance and timely judicial review of the detention.

The Ministry of the Interior has responsibilities for the protection of human rights through the day-to-day exercise of police powers. They derive directly from the functions and activities regulated in the LMI. The police is a state institution whose activity is largely related to the protection of human rights in the exercise of police powers. In the performance of their duties, police officers shall not in any way exceed the powers conferred on them by law.

The requirement of lawfulness in the detention of persons is enshrined in the Universal Declaration of Human Rights. In Art. Article 9 states that „no one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile“. Norms relating to the right to liberty and security are also contained in other international instruments. For example, in the International Covenant on Civil and Political Rights, in Art. 9, stipulates that „every person has the right to personal liberty and security.“ In this connection, it is noted that „no one may be subjected to arbitrary arrest or detention“. Substantive law is supplemented by the provision that „no one shall be deprived of his liberty save on the grounds and in accordance with procedures established by law.“ The Covenant also contains some procedural rules. In item 2, art. Article 9 states that „any detainee shall be informed at the time of his arrest of the reasons for his arrest and shall be informed as soon as possible of all charges against him.“

Keywords: detention, lawfulness, human rights, police bodies.

ЗАКОНОСЪОБРАЗНОСТ ПРИ ЗАДЪРЖАНЕТО НА ЛИЦА ОТ ПОЛИЦЕЙСКИТЕ ОРГАНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Кристиан Ангелов

Университет за национално и световно стопанство, София, България, kriso.4114.ka@gmail.com

Резюме: В статията се анализира правомощието за лишаване от свобода на индивида и практическото действие на правата на хората, задържани от полицията. През последните няколко години в България бяха разработени различни процесуални гаранции, за да се намали рискът от незаконно задържане. Тези предпазни мерки включват подробно право да бъдат незабавно информирани за причините за задържането и правото на адекватна правна помощ и своевременно съдебно преразглеждане на задържането.

Министерството на вътрешните работи има отговорности по защита на правата на човека чрез ежедневно прилагане на полицейски правомощия. Те произтичат пряко от функциите и дейностите, регламентирани в ЗМВР. Полицията е държавна институция, чиято дейност в значителна степен има отношение към защитата на правата на човека при прилагане на полицейските правомощия. При изпълнение на своите служебни задължения полицейските служители не бива да превишават по никакъв начин правомощията, предоставени им по закон.

Изискването за законосъобразност при задържането на лица е прогласено във „Всеобщата декларация за правата на човека“. В чл. 9 от нея се посочва, че „никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание“. Норми, отнасящи се до правото на свобода и сигурност, се съдържат и в други международни актове. Така например в Международния пакт за граждански и политически права, в чл. 9, е регламентирано, че „всяко лице има право на лична свобода и сигурност“. Във връзка с това се отбелязва, че „никой не може да бъде обект на произволен арест или задържане“. Материално-правните норми се допълват с разпоредбата, че „никой не може да бъде лишаван от свобода, освен на основания и съгласно процедури, установени от закона“. В Пакта се съдържат и някои процедурни правила. В т. 2, чл. 9 се отбелязва, че „всяко задържано лице ще бъде уведомявано в момента на арестуването му за причините на ареста и ще му бъдат съобщени в най-кратък срок всички предявени срещу него обвинения“.

Ключови думи: задържане, законност, човешки права, полицейски органи.

1. УВОДНИ ДУМИ

Изискването за законосъобразност при задържането на лица е прогласено във „Всеобщата декларация за правата на човека“. В чл. 9 от нея се посочва, че „никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание“. Норми, отнасящи се до правото на свобода и сигурност, се съдържат и в други международни актове. Така например в Международния пакт за граждански и политически права, в чл. 9, е регламентирано, че „всяко лице има право на лична свобода и сигурност“. Във връзка с това се отбелязва, че „никой не може да бъде обект на произволен арест или задържане“. Материално-правните норми се допълват с разпоредбата, че „никой не може да бъде лишаван от свобода, освен на основания и съгласно процедури, установени от закона“. В Пакта се съдържат и някои процедурни правила. В т. 2, чл. 9 се отбелязва, че „всяко задържано лице ще бъде уведомявано в момента на арестуването му за причините на ареста и ще му бъдат съобщени в най-кратък срок всички предявени срещу него обвинения“. Освен това всяко лице, лишено от свобода чрез арест или задържане, има право на жалба пред съд, който да се произнесе незабавно върху законността на задържането му и да се разпорежи за освобождаването му, ако задържането е незаконно [Тимчев, Л., 2013].

На ниво ООН е приет „Кодекс за поведението на длъжностните лица по поддържането на правовия ред“ [Права на човека, 1992], в който зачитането на човешкото достойнство и правата на човека са вменени в задължение на длъжностните лица по поддържането на правовия ред при изпълнение на задълженията им. Като задължение е регламентирано и осигуряването на пълна охрана на здравето на задържаните от тях лица. Нещо повече, в случай на необходимост тези лица следва да вземат незабавни мерки за оказване на медицинска помощ.

Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи също отделя място на въпроса за неприкосновеността на личността – чл. 8, и правото на свобода и сигурност – чл. 5.

- Република България Конституцията създава правни предпоставки за демократично развитие на обществото [Стойчев, Ст., 1993]. Значително място в нея се отделя и на правото на лична свобода и неприкосновеност, които са сред основните права на личността. Съгласно чл. 30 от Конституцията никой не може да бъде задържан, подлаган на оглед, обиск или друго посегателство върху личната му неприкосновеност. Нарушаването на неприкосновеността на личността е възможно само в изрично посочени от закона, нетърпящи отлагане случаи. Съществува и едно ограничение – задържането на лица не може да превишава срок, по-голям от 24 часа. Също така задържаният има право на адвокатска защита. Тези конституционни права са надеждна защита срещу посегателства за ограничаване на свободата и нарушаване на неприкосновеността на лицата, намиращи се под юрисдикцията на Република България.

- чл. 72, ал. 1 от ЗМВР законодателят е посочил хипотезите, при които полицейските органи могат да задържат лице, а именно:

- за което има данни, че е извършило престъпление;
- което след надлежно предупреждение съзнателно пречи на полицейски орган да изпълни задължението си по служба;
- което показва тежки психични отклонения и с поведението си нарушава обществения ред или излага живота си или живота на други лица на явна опасност;
- при невъзможност да се установи самоличността му в случаите и по начините, посочени в ЗМВР;
- което се е отклонило от изгърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ или от местата, където е било задържано като обвиняем в изпълнение на разпореждане на орган на съдебната власт;
- обявено за издирване с цел задържане, както и по искане на друга държава във връзка с неговата екстрадиция или в изпълнение на европейска заповед за арест;
- както и в други случаи, определени със закон [Закон за МВР, 2014].

2. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТТА НА ПОЛИЦЕЙСКИТЕ ОРГАНИ ПРИ ЗАДЪРЖАНЕТО НА ЛИЦА

Дейността на полицейските органи при задържане на лица е организирана в определен ред и включва няколко основни момента, а именно: фактическо ограничаване на правото на свободно придвижване, обиск на задържания, отвеждане до съответното структурно звено на МВР, запознаване на лицето с правата и задълженията му, оформяне на необходимата документация, настаняване в съответното помещение за срок, не по-дълъг от 24 часа, както и последващото му освобождаване. Тази дейност е подробно регламентирана в Инstrukция № 8121з-78 от 24.01.2015 г. за реда на осъществяване на задържане, оборудването на

помещенията за настаняване на задържани лица в структурите на Министерството на вътрешните работи и реда в тях [Инструкция № 81213-78, 2015].

В ЗМВР е регламентирано, че задържането започва от момента на ограничаване на правото на свободно придвижване на задържания. В практически план това може да бъде залавянето на лицето на улицата, в дома му, на работното място и т.н. Следователно срокът за задържане започва да тече от момента, в който на лицето бъде ограничено правото на свободно придвижване. Точният час се вписва в заповедта за задържане независимо от времето на нейното фактическо издаване. От своя страна заповедта за задържане следва да играе основна и определяща роля както по отношение на правата на задържаните лица, така и по отношение на спазването на определения в закона срок.

Като изключение на случаите на задържане на лица, които са се отклонили от изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ или от местата, където са били задържани като обвиняеми, или по разпореждане на орган на съдебната власт, при който срокът на задържане се определя от срока на присъдата и някои допълнителни обстоятелства, във всички останали хипотези, визирани в чл. 72, ал. 1 от ЗМВР, срокът на задържане на лица не може да бъде по-дълъг от 24 часа.

Едни от основните изисквания към полицейските органи да не допускат използването на физическа сила, помощни средства или оръжие спрямо задържаните лица, освен в изрично предвидените от ЗМВР случаи, са визирани и в чл. 85, ал. 1 и се отнасят за случаите на:

- противодействие или отказ да се изпълни законно разпореждане;
- задържане на правонарушител, който не се подчинява или оказва съпротива на полицейски орган;
- конвоиране на лице при опит да избяга или да посегне на своя живот или на живота на други лица;
- оказване на съдействие на други държавни органи или длъжностни лица, включително на контролните на Европейската комисия, на които противозаконно се пречи да изпълняват задълженията си;
- нападения срещу граждани и полицейски органи;
- освобождаване на заложници;
- групови нарушения на обществения ред;
- нападения на сгради, помещения, съоръжения и транспортни средства;
- освобождаване на незаконно заети обекти, ако им е разпоредено от компетентен орган.

Физическа сила, помощни средства и оръжие се използват само в случаите на абсолютна необходимост. Използването на помощни средства е допустимо в различни ситуации, тъй като тяхното основно предназначение е да се осуети свободното движение на задържаните лица и по този начин да не се допусне оказването на съпротива от тяхна страна, както и да се препятства евентуален опит за бягство.

Отделно от това, при изпълнение на предоставените им правомощия полицейските органи не трябва да осъществяват, провокират или толерират нечовешко или унизително отношение към задържаните, както и прояви на дискриминация спрямо тях. Също така законодателят е въвел задължение и за полицейски служител, станал свидетел на неправомерна употреба на физическа сила, извършване, провокиране или толериране на какъвто и да било акт на изтезание, нечовешко или унизително отношение спрямо задържаното лице, който, от своя страна, е длъжен да се намеси, за да го предотврати или спре, както и незабавно да уведоми прекия си ръководител.

3. ИЗГОТВЯНЕ НА НЕОБХОДИМАТА ДОКУМЕНТАЦИЯ ПРИ ЗАДЪРЖАНЕ НА ЛИЦЕ

След като на едно лице бъде ограничено правото на свободно придвижване, то незабавно следва да бъде отведено в съответното структурно звено на МВР, където да бъде настанено и да се изготви необходимата документация, съпровождаща задържането. За всяко задържано лице се издава заповед за задържане. Необходимата документация, която съпровожда задържането на лице, съдържа няколко основни документа: екземпляр от заповедта, протокол за извършен обиск на задържания, декларация, попълнена от лицето, че е запознато с правата, които има в това си качество. Ако има данни, че задържаният с действие или бездействие е осъществил състав на престъпление от общ характер, то изготвените документи се присъединяват към образувано досъдебно производство, а в останалите случаи материалите се архивират. Заповедта за задържане следва да бъде изготвена от полицейския служител, реално ограничил правото на свободно придвижване на задържания. В нея се посочват името, длъжността и местоработата на служителя, издал заповедта, основанията за задържането, данни, индивидуализиращи задържаното лице, дата и час на

задържането, както и правата, които произтичат от задържането му. Заповедта за задържане се подписва от полицейския орган, който я е съставил, и от задържаното лице.

При невъзможност да се установи самоличността на задържаното лице в заповедта за задържане на мястото, определено за вписване на данните, индивидуализиращи задържаното лице, се отразяват полът, видимата възраст, телосложението и характерните белези, като до изтичане на 24 часа от задържането му се уведомява компетентната прокуратура и се изпълняват нейните указания.

Нормативно уреден в ЗМВР е и отказът на задържаното лице да подпише заповедта за задържане. Отказът или невъзможността да се подпише заповедта се удостоверява с подписа на един свидетел. С нормативните документи не е въведено изискване към този свидетел, като това може да бъде както полицейски служител, така и друго лице. Данните за свидетеля следва да се отразят в заповедта за задържане. Нормативно изискване е заповедта за задържане да се архивира. По този начин на всички задържани структурите на МВР лица се предоставя възможност за проверка и евентуално оспорване на законността на задържането и след освобождаването. Във връзка със защитата на правата и свободите на гражданите книгата за задържаните лица се съхранява в оперативната дежурна част (ОДЧ) на структурното звено на МВР, където е задържано лицето.

Важен елемент от организацията на работа на полицейските органи по задържането на лица е регламентирането на специален ред при задържане на държавни служители на Министерството на отбраната, МВР и Държавна агенция „Национална сигурност“. В тези случаи незабавно се уведомява ОДЧ на структурата на МВР, чийто служител е, или съответните служби на МО и ДАНС.

Законът за МВР изисква преди настаняването в помещението за задържане на задържаното лице да се извършва личен обиск от служител с полицейски правомощия, който е от същия пол като задържания. Обиск следва абсолютно задължително да се извърши на лицето още в момента на фактическото му задържане. Това е продиктувано от необходимостта от предприемане на всички необходими мерки за недопускане на бягство или опит от страна на задържания да нарани себе си или полицейски служител, както и да изхвърли предмети или вещи от значение за наказателното производство. Всички вещи, намерени при обиска на задържания, се изземват и съхраняват. Изключение се допуска единствено за религиозна и художествена литература, медицински документи, снимки на близки или членове на семейството, бележници с телефони за контакти за правна помощ и близки, законови текстове, документи, издадени по повод на задържането, и лични записки, когато те не представляват веществени доказателства за извършено престъпление, които задържаният може да повреди или унищожи. Иззетите с протокол документи и вещи при освобождаване се връщат на задържаното лице срещу разписка.

Ръководителите на съответните структури утвърждават правилник за вътрешния ред в помещенията, определени за задържане на лица. Този правилник се поставя на видно място в местата за настаняване на задържани лица. Задържаното лице не може да бъде ограничавано от възможностите за ползване на тоалетна, получаване на лични вещи за хигиенни нужди, лична храна, закупена от него или получена от негови близки, като времето, честотата и целесъобразността на тези действия се определят и контролират от охраняващия го служител.

4. ПРАВА НА ЗАДЪРЖАНИТЕ ЛИЦА

Съгласно ЗМВР незабавно след задържането си лицето се запознава с основанията за прилагането на това правомощие, като се разясняват правата му и се създава необходимата организация, за да може задържаният да ги упражни в пълен обем. Задържаното лице попълва декларация в два екземпляра, от която е видно, че последното е запознато с правата си. Екземпляр от декларацията се връчва на задържания, а вторият се прилага към заповедта за задържане. Когато задържаният е неграмотен или не е в състояние сам да попълни декларацията, тя се попълва от полицейски служител, като волеизявленията се диктуват от самото лице в присъствието на свидетел, който с подписа си удостоверява тяхната истинност.

Задържано лице, което не разбира български език или е глухонямо, или незрящо, се запознава с основанията за задържането му и предвидената в закона отговорност му се разясняват правата, които има съгласно ЗМВР, и последващите действия, произтичащи от задържането му, на разбираем за него език с помощта на преводач или тълковник. Последните се осигуряват на лицето от полицейския орган, който го е задържал, или от оперативния дежурен. В дежурната част на всяка полицейска структура са налични списъци с дежурни преводачи и тълковници, които при нужда след работно време или в почивни и празнични дни могат да бъдат извикани. Когато задържан е лице, което е чужденец, или българин, който има и чуждо гражданство, оперативният дежурен на структурното звено на МВР, чийто служител е издал заповедта за задържане, незабавно уведомява ОДЧ на съответната главна дирекция или ОДМВР/Регионална дирекция „Гранична полиция“ за задържането му, който от своя страна незабавно уведомява оперативния дежурен на

МВР. Оперативният дежурен в ОДЦ на МВР уведомява дежурния на Министерството на външните работи за задържането на чужденец или българин, който има и чуждо гражданство. Целта е съобщението да се предаде в дипломатическата мисия на съответната държава или на тази, която я представя в Република България [Тимчев, Л., 2018].

Когато задържаното лице се ползва със статут на бежанец или лице, за което е открито процедура за предоставяне на статут на бежанец, вместо консулството на държавата, чийто гражданин е, дежурният при ОДЦ следва да уведоми Държавната агенция за бежанците. Така създадената организация за обезпечаване на правото на задържания да бъде запознат с правата, които има, на разбираем за него език се явява гаранция, че законните му интереси ще бъдат защитени.

Правото на адвокатска защита е неразривно свързано със задържането на лица. Всяко лице, задържано от полицейските органи, има право да защити правата си както лично, така и чрез защитник – адвокат. Това право е надеждна защита срещу посегателствата върху свободата и неприкосновеността на личността от страна на държавните органи. Правото на адвокатска защита възниква от момента на задържането. Адвокатът може да бъде допуснат по всяко време на денонощието в структурата на МВР, където е задържан неговият подзащитен, като срещата се осъществява в специално обособено помещение.

Съгласно установеното в ЗМВР „задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането...“. Пред съда всяко задържано лице може да оспорва само законността на задържането. Предмет на обжалване в случая са законно установените основания за задържане. От своя страна съдът е длъжен да се произнесе по жалбата незабавно. Като се има предвид установеният срок за задържане, законодателят е установил такъв и по отношение на произнасянето на съда по жалбата, а именно – незабавно. Обжалването става на базата на изготвените документи (заповедта за задържане, декларацията, протокола за извършен обиск). Съдът се произнася след запознаване с предоставените му документи, без възможност да формира вътрешно убеждение за начина и причините, довели до задържането на лицето, без възможност пряко да възприеме позицията на задържания, когато същият не е освободен, и без да е запознат в подробности с причините, довели до задържането.

Всеки задържан има право на свиждане по всяко време с адвокат и представител на дипломатическата мисия, гражданин на която държава е лицето. Това право на лицето се осъществява по определен ред. Така например свиждане се разрешава своевременно след уведомяване от оперативния дежурен на структурата на МВР и служителя, пряко работещ с лицето. Основната отговорност по отношение на защитата на правата на задържаното лице се носи от полицейския служител, който го е задържал, и от дежурния в структурното поделение.

На задържаното лице се извършва медицински преглед по негово искане или когато здравословното му състояние налага това. Във всички районни управления осигуряването на медицинска помощ става чрез централите за спешна медицинска помощ. Освен от лицето, искането за извършване на медицински преглед може да бъде отправено от страна на родител, настойник, попечител, адвокат или представител на дипломатическа мисия на държавата, чийто гражданин е лицето. За всеки медицински преглед се издава документ от лекаря, извършил прегледа, като резултатите и евентуалните медицински предписания се вписват в книгата за медицински прегледи и предписания и се подписват от лекаря. При наличие на декларирано желание на задържаното лице се предоставя възможност за медицински преглед от лекар по негов избор и за негова сметка. Присъствие на служител по време на медицински преглед се допуска само по настояване на медицинското лице, като този факт се отбелязва в медицинския документ и в книгата за медицински прегледи. При извършване на преглед или медицински процедури полицейският служител, придружаващ задържаното лице, е длъжен да вземе необходимите мерки за охрана с цел предотвратяване на бягство, нападение или придобиване на предмети, които впоследствие да послужат за това.

На задържано лице, на което е извършен медицински преглед и е изписано вземането на медикаменти, свързани с негов здравословен проблем, лекарствените средства се раздават под контрола на длъжностните лица, отговарящи за неговата охрана. В случай на отказ от страна на задържаното лице да му се извърши медицински преглед то декларира писмено пред лекар своя отказ, като го удостоверява с подпис върху медицинския документ.

На всяко задържано лице се осигурява храна в общоприетото време за закуска, обяд и вечеря. При осигуряване на храна се следи да не се увреди здравето на задържаното лице поради нарушаване на диета и други медицински предписания. Освен това осигурената храна не бива да е в противоречие с личните предпочитания на лицето, свързани със спазването на определени религиозни норми. Задържаното лице не може да бъде ограничавано от възможностите за ползване на тоалетна, получаване на лични вещи за хигиенни нужди, лична храна, закупена от него или получена от негови близки.

Относно правото на задържаното лице да бъде незабавно освободено, ако основанийето на задържането е отпаднало или е изтекъл определеният в закона срок, всъщност това се явява и задължение на компетентния орган, задържал лицето. Задържаното лице се освобождава след отпадане на основанийето за задържане или след изтичане на определения в закона срок.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можем да кажем, че задържането от страна на полицията е строга мярка и е необходимо да бъдат предоставени силни гаранции и да бъде упражняван строг контрол върху законосъобразността на това действие. Задържаният е в уязвимо положение, тъй като полицията има правомощията законно да използва физическа сила помощни средства при абсолютна необходимост. Този дисбаланс на правомощия понякога създава ситуация на риск, в която може да възникне нарушение на правата на човека. Във всички ситуации, свързани със задържане на лица, полицейските служители трябва да вземат предвид обстоятелства, като възрастта на задържания, неговото здравословно състояние, евентуални увреждания и други лични обстоятелства, имащи значение при задържането.

ЛИТЕРАТУРА

- Йорданов, М. (2018). Полицейско разпореждане. София: Академия на МВР.
- Стойчев, Ст. (1993). Конституционно право на Република България. София.
- Тимчев, Л. (2013). Правомощия на полицейските органи и защита на основните права и свободи на гражданите. София.
- Тимчев, Л., Марков, М., Йорданов, М., Тодоров, П., Желев, А., Колчева, Е., & Борисова, В. (2018). Полицейско право. Учебник. София: Академия на МВР.
- Тодоров, П. (2018). Патрулно-постова дейност на Охранителна полиция. София: Академия на МВР
- Закон за МВР. – Обн. ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.; с посл. изм. и доп.
- Закон за омбудсмана. – Обн. ДВ, бр. 48 от 23.05.2003 г., с посл. изм. и доп.
- Инструкция № 8121з-78 от 24.01.2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица в структурите на Министерството на вътрешните работи и реда в тях.
- Права на човека. (1992). Сборник от международни документи. Ню Йорк: Обединени нации.